

بسمه تعالی

موضوع: وجه تسمیه شهر دزفول

نام و نام خانوادگی: مسعود صفائی پور عضو هیئت علمی دانشگاه شهید چمران

آدرس: اوین - دانشگاه شهید بهشتی دانشکده علوم زمین - گروه جغرافیا

تلفن: ۰۹۱۱۶۱۱۶۹۶۳ دورنگار: ۸۹۵۵۹۸۸

Email: M- safai@ cc-sbu.ac.ir

چکیده:

پس از سالهای متمادی با توجه به قدمت باستانی شهر دزفول نام این شهر از سر زبانها افتاد ولی مجدداً نام این شهر در طی دوران معاصر و علی‌الخصوص در طی دوران جنگ تحمیلی به عنوان شهر نمونه و مظلوم در کشور ایران و جهان مطرح شد ولی در صحنه‌های عامیانه معمولاً نام دزفول را با نامهای دیگر نزدیک به این نام و یا نامهای بدون ارتباط ظاهری با نام دزفول بیان می‌کنند. به همین خاطر لازم دیدم ضمن بیان جایگاه و موقعیت شهر دزفول و وجه تسمیه آن در طی دورانهای تاریخی براساس منابع تاریخی و جغرافیایی و علی‌الخصوص سفرنامه‌های جغرافیایی و تاریخی مطرح نمائیم تا به نوعی دلایل انتخاب و یا تغییر نام این شهر به اندامش، دژپل، دزپل، دزفول و یا سایر نامهایی که بیانگر موجودیت این شهر با مسائل امنیتی، طبیعی، اقتصادی و اجتماعی می‌باشد بیش از پیش روشن گردد.

موقعیت جغرافیای دزفول

شهرستان دزفول با مسافت ۴۷۶۲ کیلومتر مربع بین ۴۸ درجه و ۲۰ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۳۱ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ و بین ۳۲ درجه و ۷۵ دقیقه عرض شمالی از خط استوار قرار گرفته است. این شهرستان از طرف شمال به استان لرستان، از غرب و شمال غربی به شهرستان اندیمشک از شرق به استان چهارمحال بختیاری، از جنوب شرقی به شهرستان مسجد سلیمان، از جنوب به شهرستانهای شوشتر و اهواز و از جنوب غربی به شهرستان شوش محدود می‌شود. (۱)

این شهرستان در شمال استان خوزستان واقع شده و مساحت آن ۷/۳ درصد از مساحت استان را شامل می‌شود و از نظر وسعت، ششمین شهرستان استان خوزستان است و دارای دو بخش بنامهای سردشت و مرکزی می‌باشد (۲) و براساس سرشماری سال ۱۳۷۵، ۱۹۶۴۰۵ نفر جمعیت داشته است (۳). نقشه شماره (۱ و ۲)

مرکز شهرستان دزفول، شهر دزفول است که در ۴۸ درجه ۲۴ دقیقه طول شرقی و ۳۲ درجه و ۲۴ دقیقه عرض شمالی واقع است (۴). در جنوب غربی ایران قرارداد و با شهر اهواز مرکز استان، حدود ۱۶۰ کیلومتر فاصله دارد و نزدیکترین شهر، اندیمشک است که در فاصله ۱۰ کیلومتری شمال شهر دزفول واقع شده است و فاصله دزفول تا تهران از طریق زمینی حدود ۷۳۵ کیلومتر و از طریق هوایی ۴۶۵ کیلومتر است (۵).

آب و هوای شهر دزفول براساس تصمیم‌بندی کوپن دارای اقلیم نیم‌بیابانی حاره‌ای با تابستانهای گرم و خشک است، تابستان دزفول، با بادهایی بنام سام همراه است و با درجه حرارتی متجاوز از ۵۰ درجه سانتیگراد، از گرمترین نقاط دنیا است. حداقل مطلق صفر درجه سانتیگراد است (۶). ارتفاع آن از سطح دریا ۱۴۳ متر است. میزان بارندگی بطور متوسط بین ۳۰۰ تا ۴۰۰ میلیمتر در سال است. متوسط رطوبت بین ۱۰ تا ۷۵ درصد در سال است (۷).

از مهمترین آبهای سطحی این منطقه رود دز می‌باشد که از شهر دزفول عبور می‌کند و در بند قیر به رود کارون متصل می‌شود (۸). مهمترین خاکهای منطقه، خاکهای رسوبی بافت درشت و خاکهای قهوه‌ای می‌باشند (۹).

وجه تسمیه

دزفول برگردان عربی واژه “دژیل” یا “دژپهل” می‌باشد. (پل را در زبان پهلوی پوهل می‌گفته‌اند) واژه پل از پلی که توسط اسیران و مهندسان رومی در قرن چهارم میلادی به امر شاپور اول، پادشاه ساسانی به منظور برقراری ارتباط میان پایتخت جدید یعنی “جندی شاپور” و “شوش” از روی معماری رومیان ساخته شده و شاپور از معلومات فنی صاحب منصبان رومی که در جنگ با والرین اسیر شده بودند استفاده نموده است (۱۰).
واژه دز نیز از دژ و قلعه‌ای که توسط پادشاهان ساسانی به منظور حفاظت از پل مذکور، در ابتدای آن احداث شده بود اخذ شده است.

در لغتنامه دهخدا در مورد وجه تسمیه دزفول آمده که دزفول در اصل دژپل بوده است. یعنی قلعه و پل و معرب آن دسفلو است. پلی بر آب جندی شاپور بسته‌اند به چهل و دو چشمه و درازی آن پانصد و بیست گام و عرضش پانزده گام آن را پل اندامشک خوانند و آن شهر را بدان پل باز خوانند. پلی است بر روی رود دز که تسمیه شهر دزفول به مناسبت آن شمرده شده است آن را دسیول نیز گویند. مقدسی گاهی آنرا فقط به نام قنطره یعنی شهر پل نامیده است (۱۱).

مقدسی در احسن التقاسیم فی معرفه الاقالیم دزفول را به نام “دژروناش” از شهرهای تابع جندی شاپور می‌دارند (۱۲). یاقوت حموی قصرروناش را از اهواز می‌داند به “دژپهل” معروف است و اضافه می‌کند این اسم مرکب از دو کلمه دز (دژ) به معنای قلعه و کوشک و پهل به معنای پل می‌باشد بخاطر قلعه‌یی که در کناره شرق رودخانه آب دیز و در جوار پل قرار داشته به آن محل اطلاق می‌شده است. که شاید همان “دزفول” باشد. و روناش و دژپل را یکی دانسته است.

سیدمحمدتقی مصطفوی در مقاله آبادانی‌های شاهانه در خوزستان می‌نویسد: واژه پل در زبان پهلوی، پوهل بوده است و بدین قرار پلی را که بر روی رود دز در زمان شاپور اول (۲۷۱-۲۴۲ میلادی) ساخته‌اند. بنام دژپوهل خوانده‌اند و این نام بمرور بصورت دزفول مصطلح شده است.

پل دزفول را ابن‌سرایون پل رومی خواند و اسم دز را بر رودخانه جندیشاپور نهاد. این رسته آنرا “پل رود” این خرداد به “پل زاب” نامید. زیرا به گمان ابن خرداد به زاب نام رودخانه دز است. شرف‌الدین علی یزدی این رود را زال نامیده و درباره پل نیز مطالبی ذکر کرده است (۱۳).

آیا روناش و دژپل دو شهر جداگانه بوده است؟ یاقوت حموی ایندو را یک‌شهر شمرده است. چنانکه در صفحه ۳۴۴ جلد یک گوید: “اندامش بکسریم شهری است میانه کوه‌های لور و جندیشاپور” و در صفحه ۳۳۶ جلد ۴ گوید: “روناش بضم حرف اول و آخر آن بشین معجمه و گویند سین مهمله همان قصر روناش است از شهرهای خوزستان” و در صفحه ۱۰۱ جلد ۷ گوید: “قصر روناش ... از شهرهای خوزستان است و همان جایی است که معروف است بدژپل و معنای آن قلعه القنطره است” (۱۴).

وضعیت پل دزفول در دوره معاصر بدین شرح می‌باشد که در سال ۱۲۶۸ هجری شمسی، سه دهانه پل خراب شده، بخرج دولت و زحمت مردم ساخته شده و باز در سنه ۱۲۸۸ هجری شمسی چندین دهانه دیگر از پل نامبرده را آب از بین برد و تا مدتی هم پل راه عبور نداشت تا در جنگ بین‌المللی اول در سال ۱۲۹۶ هجری شمسی مامورین سیاسی و سپاهی دولت انگلیس و شرکت سهامی تاسیس کشور کردند و در این شهر با طنابهای تابیده آهنی راه عبوری درست و از عابرین هم پولی اخذ می‌نمودند. بعد از خاتمه جنگ بین‌المللی اول دولت ایران پول سهام را داد و برای عابرین آزاد گذارد تا در سال ۱۳۱۵ هجری شمسی که پل مزبور رو به ویرانی می‌رفت بصورت فعلی، ساخته شد (۱۵). و تغییرات دیگری در آن داده نشد تا در سال ۱۳۶۹ شمسی چون قسمتی از پل محل عبور عابرین پیاده را نداشت بخاطر امنیت عابرین پیاده، این قسمت هم اضافه شد و بدین طریق بر عرض پل افزوده شد. در حال حاضر بعنوان قدیمترین پل جهان که تردد وسایل نقلیه بر روی آن صورت می‌گیرد باید از آن نام برد. تصاویر شماره (۲۰۱)

تاریخچه پیدایش

در مورد سابقه پیدایش و گسترش شهر در کتابهای مختلف بحث شده است. در کتاب پلی بر روی دز آمده است که در روزگار پیشین که ابزار جنگ منحصر به شمشیر و سنان و خنجر و کمان بود و آدمیان ادوات دور زن امروزی نداشتند. پلهای بزرگ در میان راهها مانند تنگه‌های کوهستانی بود که اگر ده نفر از مردم راهزن و خود سر آنرا تصرف می‌کردند، راه کاروانیان را بکلی بند می‌کردند. مکرر را اتفاق می‌افتاد که مردم بد اندیش پلها را می‌بردند تا تعقیب آنان میسر نشود. از این جهت پادشاهان ناچار بوده‌اند که برای نگهداری هر پلی دژی در پهلوی آن بسازند و نگهبانی در آن دژ بگمارند(۱۶).

از جمله در روزگار ساسانیان بر فراز برجستگیهای سنگی که در کنار خاوری آبدز است و گرداگرد آن را آب گرفته بود دو دژ دیده می‌شود که جای محافظان پل باستانی جندی‌شاپور بود. دژ شمالی محل افسران و آن دیگر ویژه سربازانی بود که از پل نگهبانی می‌نمودند. در دورانهای اسلامی با آمد و شد فرمانروایان که غالباً مرکز حکومت آنها تا خوزستان فاصله بسیار داشت و طبعاً امنیت پیشین از میان رفته و مردم شهرها و نواحی شمال غربی این استان ناچار بایستی به جای پناه برند تا بتوانند از دست مهاجمین تا اندازه‌ای در آسایش باشند بی‌شک این محل، اطراف دژهای نامبرده بود، به عبارت دیگر شهرها و آبادیهای شوش و جندی‌شاپور که قرنهای اولیه اسلامی معروف و هر یک به مناسبتی دارای اهمیت بوده‌اند کم‌کم نامشان از صفحات تاریخ محو شده است و به جای آنها از دزفول (ترکیبی از دژ و پل) سخن به میان می‌آید(۱۷).

پل دزفول که میانه راه جندی‌شاپور و شوش بنا شده از آن گونه پلها است که شاهان دژی در کنار رودخانه نزدیک به آن ساخته بودند تا آن را از تصرف و تخریب راهزنان و مفسدان حفظ نمایند. پس پل و دژ (قلعه که اکنون در جای آن محله قلعه دزفول واقع است) نخستین بناهایی بوده که در آنجا احداث شده است و از این جهت آنجا دژپل نامیده شده که بعد آنرا معرب نموده دزفول گفته‌اند. گاهی به مناسبت شهر روناش که سمت غربی رودخانه بوده و اکنون جای آنرا رعناش خوانند این پل را پل روناش و دژ را (قصرالروناش) گفته‌اند و مردمش را قصری نامیده و نیز این شهر را اندامش می‌نامیده‌اند(۱۸).

حمدا لله مستوفی در رابطه با دزفول گوید: "آنها اندیمشک(۱۹) (اندامشک(۲۰). اندک(۲۱)، اندلش(۲۲)" گفته‌اند از اقلیم سیم است. طولش از جزایر خالادات (فدیه و عرض از خط استوا "لا". اردشیر بابکان ساخت. بر دو جانب آب جندی‌شاپور (جندشاپور)(۲۳) نهاده است و پلی (پولی)(۲۴) بر آن آب بسته‌اند بچهل و دو چشمه، و درازی آن پل پانصد و بیست گام است و عرضش پانزده گام و آنرا پل اندامشک خوانند و آن شهر را بدان پل بازخوانند. و بر جانب شرق بالای شهرجویی در سنگ بریده‌اند و در زیر شهر با رود رسانیده‌اند و دولابی بزرگ بر آن جوی ساخته چنانکه پنجاه گز آب بالا می‌اندازد و مدار شهر بر آن آبست... (۲۵).

نتیجه آنستکه چون روناش و دزفول دو طرف رودخانه ساخته بوده و بعضی آن دو شهر جداگانه شمرده و برخی دیگر دو محله از یک شهر انگاشته‌اند.

در مواردی محل شهر دزفول را بعنوان یک زندان از آن نام برده‌اند. بطوریکه در محدوده‌ای از شهر کنون که با سرازیریهایی (بندارهایی) که اثر خندق قدیمی است مشخص شده در قلعه زندانی عظیم بوده، چنانکه نظامی می‌گوید: قباد در قلعه انوشیر "یعنی فراموشی" محبوس شد. در زمان ظهور مزدک و در جای دیگر نوستوس می‌گوید: قلعه مستحکمی واقع در خوزستان که "گیل گرد یا اندامش" نام داشت. یکنوع قلعه باستیل محسوب می‌شد و آن را انوشبرد و یا قلعه فراموشی نیز می‌خواندند زیرا که نام زندانیان و حتی نام آن مکان را کسی نایستی بر زبان راند. در اثبات این مسئله اشاره به این مطلب می‌توان کرد که در حال حاضر در بسیاری از خانه‌های محله قلعه، آثار بسیاری از راهروها و سیاه چالهای آن در زیر زمین منازل مشهود است و بعد از حفر شوادان (شبستان) به این تونلها برخورد کرده‌اند(۲۶).

از اینکه در کتب فتوح اسلامی نام دزفول نیامد، پیداست که در آن ایام دزفول هنوز شهری نبوده و در قرنهای بعدی روی به آبادی گذاشته است. جغرافی نویسان قرن سوم و چهارم مانند اصطخری و مقدسی آن را شهرکی تابع

جندی‌شاپور نشان می‌دهند. اما در قرون وسطی که شوش و جندی‌شاپور خراب شده و مردم آنها به دزفول نقل مکان کرده‌اند شهری بزرگ گردیده است چنانکه نویسندگان بعد مانند مستوفی در نزهة القلوب و شرف‌الدین علی یزدی در ظفرنامه آنرا شهری مهم نشان می‌دهند. در حقیقت شهر دزفول جانشین دو شهر شوش و جندی‌شاپور شده که در آن ایام این دو شهر دوجار تعدی اشرار شده بودند.

بنابراین این شهر در جهت برآورده نمودن مقاصد نظامی و کنترل راه ارتباطی جندی‌شاپور و شوش شکل گرفته و توسعه یافته است. مردم دو شهر در قلعه محکمی که در کنار رودخانه بود پناه داده شدند و سپس در جوار آن منزل می‌ساختند (۲۷) و همچنین پل قدیم که این دو (پل و قلعه) هسته اولیه شهر را تشکیل داده‌اند. نقشه شماره (۳)

بعد از تشکیل هسته اولیه شهر در دوران ساسانی و توسعه آن در دوره آل‌بویه، سامانیان و سلجوقیان، تیموریان در دوره صفویه رونق بیشتری پیدا کرد. در دوره شاه اسماعیل صفوی حکومت دزفول را به شیخ محمد و حاجی محمد پسران ملاقوم الدین سپردند که به خاندان رعناشی معروف بودند (۲۸).

در سال ۹۲۹ قمری خلیل پسر شیخ محمدرعناشی بعد از مرگ پدر و بقتل رسانیدن عم خود فرمانروائی دزفول را تصاحب و نسبت به او امر شاه اسماعیل خودسری آغاز کرد. دنباله این خودسریها تا زمان علاء الدین پسر خلیل هم کشیده شد تا اینکه در سال ۹۴۸ قمری شاه طهماسب اول (۹۳۰-۹۸۴ قمری) به سرکوبی او و رفع اغتشاشاتی که اعراب برپا کرده بودند به خوزستان لشکر کشید. علاءالدین رعناشی به بغداد گریخت و شاه طهماسب به فتنه او و اعراب خاتمه داد. شاه عباس لشکر دیگری بفرماندهی فرهادخان رکن‌الدوله در معیت خاتم‌بیک اعتمادالدوله وزیر اعظم خود روانه خوزستان نمود و این عده بی‌زد و خورد، دزفول را تصرف کردند (۲۹).

در دوره قاجاریه در گزارش حاج‌نجم‌الملک به ناصرالدین شاه نشانگر رونق شهر دزفول می‌باشد، او می‌گوید: “صنعت نیل سازی در دزفول رواج است. هر دستگاه روزی سه من تبریز مجموعه خروار در هر روز مدت شش ماه از قرار هر ماهی یکصد خروار در ششماه می‌رسد به سیصد هزار تومان، این همه دستگاه در کنار رود واقع است. صنایع دستی در دزفول رواج دارد از جمله خراطی، ورشوسازی، قلمزنی” (۳۰).

در سال ۱۳۲۳ قمری انگلیسها در دزفول اداره سیاسی یا کنسولگری دایر و در این شهر عدلیه باز نمودند و اداره پست و تلگراف را بدست گرفته و سرپرستی آنها را به مامورین خود واگذار کردند (۳۱).

روند شکل‌گیری شهر دزفول در دوره‌های مختلف

دزفول در اولین شکل‌گیری هسته مرکزی و سیمای شهری خود، تشکیل شده و از دو بخش کهنه‌تر و شهرستان می‌باشد در خارج از حصار بیرونی شهرستان بازار و مسکن پیشه‌وران و بازرگانان وجود داشته است. بخش کهنه‌تر بعنوان هسته مرکزی شهر جایگاه امیران و فرماندهان نظامی بوده است. این مجموعه بعنوان مرحله آغازین توسعه شهری به زمانی بر می‌گردد که این شهر را اندامش یا روناش معرفی نموده‌اند.

در طرفین شمال و جنوبی هسته مرکزی شهر دو دروازه وجود داشته که یکی در شمال و محدود به بخش شمالی مرکز محله قلعه و روبروی قاپی مرتضی علی و دیگری در جنوب محدود به دروازه جلدوزان بوده که تنها نامی از آنها باقیمانده است.

مراحل بعدی شکل‌گیری با تبعیت از اختلاف ارتفاع رودخانه و سطح زمین و به موازات شیب منتهی به رودخانه شکل می‌گیرد و وجود خندق‌هایی در اطراف مرکز محله لازمه تفکیک کهنه‌تر با شهرستان در گذشته بوده است. با تبعیت از شیب تند زمین نسبت به رودخانه، سرازیرهای پلکان داری احداث می‌گردد که هم دسترسی به ساحل رودخانه را آسان نموده و هم یک عامل استراتژیک دفاعی محسوب می‌شده‌اند. این سرازیرها را اهالی محل بنادر می‌نامند. این مرحله از توسعه شهر از حدود سده‌های سوم تا پنجم هجری شکل می‌گیرد. دوران سلجوقی از مراحل پردازش سیمای شهر و نقطه اوجی بر تغییرات بعدی است اولین اثر باقیمانده از آن دوران، وجود بقعه شیخ

اسماعیل قصری در جوار بازار و در کنار مرکز مجموعه قلعه می‌باشد. در مقطعی از اوایل اسلام شهر دزفول را قصر الروناش و مردم آن را قصری می‌گفته‌اند.

روند شکل‌گیری ربض بعنوان بخشی الحاقی به شارستان از ابتکارات مسلمانان بوده که خارج از حصار شارستان ملحق می‌شده که این مهم در استخوان‌بندی دزفول بیچشم می‌خورد.

چرا که شکوفایی شهرسازی دوره‌های آل‌بویه و سامانیان و همچنین سلجوقیان اساس شکل‌گیری شهر بر مبنای توسعه ربض (بیرون) خارج از حصار شارستان در اکثر شهرهای کهن ایران مشاهده می‌شود. و در خصوص شهر دزفول باید گفت که این روند در سیمای مرکزی بافت بخوبی قابل مشاهده بوده و فضای اولیه آن تا به حال حفظ شده است در این مرحله همچنانکه اساس شهرهای ایرانی بر آن استوار شده وجود مسجد جامع به عنوان رکن اصلی در بخش بیرونی شارستان خودنمایی می‌کند که بیانگر توسعه شهر از دوره انتقالی ساسانی به حاکمیت اسلام است. بازار در راستای گسترش شهر و در کنار مسجد جامع شکل پیدا کرده و شخصیت تازه‌ای به بافت شهر می‌دهد توسعه بعدی شهر را می‌توان در دوره تیموری جستجو کرد، از آن دوران دو بنای مشهور به نام بقعه شاه رکن‌الدین در قسمت جنوب شرقی شهر و دیگری بارگاه سید سلطانی معروف به سید رود بند در ساحل شمال شرقی رود دز ظهور پیدا می‌کند. وسیع‌ترین گسترش شهرسازی از دوره صفویه آغاز می‌شود. از این دوران به بعد در روند شکل‌گیری شهر روابط تازه‌ای بوجود می‌آید که خود ناشی از توسعه روابط تجاری و بازرگانی آن دوران است از این تاریخ به بعد دزفول در ردیف شهرهای بزرگ و برجسته ایران به شمار آمده که در حال حاضر قدمت بنادر شهر به این دوره محدود می‌شود و قدیمی‌تر از این دوران آثار و بقایای مسکونی مشاهده نشده است.

از دوره صفویه به بعد می‌توان تاسیسات زیربنای آبرسانی، احداث قنات جهت آبیاری ارضی وسیع کشاورزی، مهار آب رودخانه به منظور احداث آسیابهای آبی و... را نام برد که به گونه‌ای وسیع در تمام قسمتهای شهر گسترش یافتند. در ارتباط با دروازه‌های شهر باید گفت که از حدود قرون چهارم به بعد سه دروازه مهم در اطراف شهر وجود داشت که اصلی‌ترین آنها دروازه دزفول واقع در ورودی پل قدیم بوده، دروازه دوم معروف به شاه خراسان در قسمت جنوب حصار شهر واقع شده و دروازه سوم بنام دروازه شوشتر در شرق ایجاد شده بود. بعد از دوران صفویه دو دروازه دیگر بنامهای دروازه اما رضا دیمی که ارتباط دهنده شهر با روستاهای حومه در شرق بود و دیگری دروازه بختیاری در شمال شهر ایجاد شد. نقشه شماره (۴)

از دوره قاجاریه به بعد شهرسازی با الهام از الگوهای توسعه به سبک غربی در دزفول شکل می‌گیرد و با به صلیب کشیدن بافت قدیم و ایجاد خیابانها متعدد در دوره پهلوی توسعه سریع شهر را به بهای قربانی شدن بافت قدیم را شاهد می‌باشیم. (۳) (تصاویر شماره ۳ و ۴)

در حال حاضر شهر دزفول دارای یک بافت قدیمی و کهن که از نظر فرهنگی، معماری و تاریخی، دارای ویژگیهای مشخص و با ارزشی است و دیگر بافت جدید، نوساز با خیابانهای هندسی شهر دزفول که نسبت به هسته اولیه (بافت قدیم) در تمام جهات گسترش یافته است. (۳۳)

از محلات قدیمی شهر دزفول می‌توان پنج محله را نام برد: ۱- محله قلعه ۲- حیدرخانه ۳- سیاهپوشان ۴- صحرا بدر مغربی ۵- صحرا بدر مشرق (۳۴)

در حالیکه در حال حاضر پیش از ۶۰ محله قدیمی در شهر دزفول وجود دارد. در دوران بعد از انقلاب اسلامی بعد از وقفه‌ای که ناشی از جنگ تحمیلی عراق علیه ایران بود مجددا توسعه سریع شهر آغاز گردید و همچنین طرحهایی در جهت حفظ و مرمت و بازسازی بافت قدیم شهر توسط مسئولان شهری انجام گرفته است تا همچنان شهر دزفول پایدار و با صلابت به راه خود ادامه دهد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

شهر دزفول با قدمت بیش از ۱۴۰۰ ساله که براساس اسناد و متون موجود قبل از دوران ساسانی اولین نشانه‌های اسکان جمعیتی در این محل وجود داشته و در دوران بعد از اسلام جایگاه خود را در منطقه خوزستان

بیش از پیش تثبیت نمود بطوریکه با توجه به موقعیت ژئوپلیتیکی شهر و وجود منابع طبیعی و اقتصادی منجر به رونق فعالیت‌های کشاورزی و صنعتی و ارائه خدمات به سایر مناطق حداقل در سطح منطقه گردیده است و نام شهر هم با توجه به این موقعیت و فعالیت‌ها تعیین گردیده و سالها نام شهر که متأثر از این شرایط تغییراتی در آن پیدا شده است ولی باید به این مسئله معترف بود که دزفول بعنوان یکی از کهنترین نامها با عناوینی نزدیک همچون دزپل، دژپل، دژپهل، دژپوهل، دزفیل، دزپول، دسبول، دسغول، که براساس منابع مختلف از آنها در این نوشتار استفاده گردیده بسیار نزدیک به نام امروزی بوده است و بجز نام روناش، دژروناش، قصری، قصر روناش، قنطره و اندامش، اندمشک، اندک، که در سالهای اولیه تشکیل این شهر استفاده گردیده در سالهای بعد تاکنون با نامهای نزدیک به نام کنونی مورد استفاده قرار گرفته است بنابراین براساس مستندات تاریخی و آثار باستانی موجود در منطقه این نام برای شهر انتخاب گردیده که مورد تایید می‌باشد.

پیشنهاد می‌گردد با توجه به بررسی منابع زیاد درخصوص این موضوع توسط بنده ولی متأسفانه اطلاعات کلاسیک درخصوص این موضوع با توجه به هدف توجیهی منشاء این نامها وجود ندارد که در صورت امکان یک تشکیلات پژوهشی بصورت آشکارتر در این خصوص فعالیت نماید.

یادداشتها:

- ۱- آمارنامه استان خوزستان- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی خوزستان- معاونت آمار و اطلاعات سال ۱۳۷۸- ص ۱۰
- ۲- گزارش اقتصادی اجتماعی شهرستان، دزفول- سازمان برنامه و بودجه استان خوزستان- شهریور ۱۳۷۶- ص ۱.
- ۳- مرکز آمار ایران- نتایج سرشماری عمومی نقوس و مسکن شهرستان دزفول- سال ۱۳۷۵.
- ۴- آمارنامه استان خوزستان سال ۱۳۶۷- سازمان برنامه و بودجه خوزستان
- ۵- شهرداری شهر دزفول- دفتر فنی
- ۶- صفائی‌پور، مسعود- سیر تحولات و آینده‌نگری جمعیتی شهر دزفول- پایان نامه کارشناسی ارشد- دانشکده ادبیات- دانشگاه اصفهان- سال ۱۳۷۰- ص ۱۱.
- ۷- همان منبع- ص ۱۳.
- ۸- همان منبع- ص ۱۵.
- ۹- همان منبع- ص ص ۲۵ و ۲۶.
- ۱۰- افشار سیستانی، ایرج، نگاهی به خوزستان- نشر بلور- سال ۱۳۶۹- ص ۲۲۸
- ۱۱- همان منبع- ص ۴۴۹
- ۱۲- مقدسی، ابو عبدالله محمد بن احمد- احسن التقاسیم فی معرفه الاقالیم- ترجمه علینقی منزوی- شرکت مولفان و مترجمان ایران- ص ۶۰۶.
- ۱۳- اقتداری، احمد- آثار و بناهای تاریخی خوزستان- جلد اول، دیار شهریاران، ص ۴۴۲.
- ۱۴- امام شوشتری، محمد علی- تاریخ جغرافیایی خوزستان، موسسه مطبوعات امیرکبیر ۱۳۳۱- ص ۲۲۸
- ۱۵- رشیدیان، سیف‌اله- جغرافیای خوزستان- چاپخانه اخترشمال- سال ۱۳۲۹- ص ۱۶.
- ۱۶- ابراهیمی‌پور، شهزاد- بررسی فضاهای معماری بافت کهن دزفول- پایان‌نامه کارشناسی- دانشکده ادبیات- دانشگاه شهید چمران- بهمن‌ماه ۱۳۷۹- ص ۱۴.
- ۱۷- اسدی، ثریا- بررسی منابع آلاینده‌های شهری ورودی به رودخانه دز در شهرستان دزفول- پایان‌نامه کارشناسی- دانشکده ادبیات، دانشگاه شهید چمران، سال ۱۳۸۱- ص ۱۰.
- ۱۸- صفائی‌پور، مسعود- ص ۵۱.
- ۱۹- نام صحیح زمان حال شهر نزدیک شهر دزفول می‌باشد.

- ۲۰- در نسخه خطی به این نام آورده شده است.
- ۲۱- در جلد اول کتاب یاقوت حموی ص ۳۷۲ به این نام آورده شده است.
- ۲۲- در کتاب اصطخری ص ۱۹۷ به این نام آورده شده است.
- ۲۳- در نسخه اصلی به این نام آورده شده است.
- ۲۴- در نسخه اصلی به این نام آورده شده است.
- ۲۵- مستوفی، حمدالله- نزهه القلوب- بکوش محمد دبیر سیاقی- کتابخانه طهوری- ۱۳۷۶- ص ۱۳۲
- ۲۶- مهندسان مشاور ایوان هشت بهشت- طرح بهسازی و نوسازی بافت کهن شهر دزفول- اداره کل مسکن و شهرسازی استان خوزستان- جلد اول- ص ۳۸.
- ۲۷- امام شوشتری، محمدعلی- ص ۲۳۰.
- ۲۸- مجله یغما، سال چهارم- ش چهارم- ص ۱۶۲.
- ۲۹- افشار سیستانی، ایرج- ص ۸۸.
- ۳۰- همان منبع- ص ۲۴۵.
- ۳۱- همان منبع- ص ۹۸.
- ۳۲- مقدسیان- عبدالمجید- طرح مرمت و حفاظت بافت محله قلعه دزفول و مدرسه علمیه آیت الله معزی- پایان نامه کارشناسی ارشد- دانشکده پردیس- دانشگاه هنر اصفهان- ص ۸ و ۹
- ۳۳- صفائی پور، مسعود- ص ۵۵.
- ۳۴- مصاحبه حضوری با مسئول میراث فرهنگی دزفول

منابع و مآخذ:

- ۱- آمار نامه استان خوزستان- سازمان مدیریت و برنامه خوزستان- معاونت آمار و اطلاعات- ۱۳۷۸.
- ۲- آمارنامه استان خوزستان- سازمان برنامه و بودجه خوزستان- معاونت آمار و اطلاعات- ۱۳۷۶.
- ۳- افشار سیستانی، ایرج- نگاهی به خوزستان - نشر بلور- سال ۱۳۶۹.
- ۴- اقتداری، احمد- آثار و بناهای تاریخی خوزستان- جلد اول- دیار شهریاران
- ۵- امام شوشتری، محمدعلی- تاریخ جغرافیایی خوزستان- موسسه مطبوعاتی امیرکبیر - ۱۳۳۱.
- ۶- ابراهیمی پور، شهزاد- بررسی فضاهای معماری بافت کهن دزفول- پایان نامه کارشناسی- دانشکده ادبیات- دانشگاه شهید چمران- ۱۳۷۹.
- ۷- اسدی، ثریا- بررسی منابع آلاینده های شهری ورودی به رودخانه دز در شهرستان دزفول- پایان نامه کارشناسی- دانشکده ادبیات- دانشگاه شهید چمران- ۱۳۸۱.
- ۸- رشیدیان، سیفاله- جغرافیای خوزستان- چاپخانه افروز شمال - ۱۳۲۹.
- ۹- شهرداری شهر دزفول- دفتر فنی
- ۱۰- صفائی پور، مسعود- سیر تحولات و آینده نگری جمعیتی شهر دزفول- پایان نامه کارشناسی ارشد- دانشکده ادبیات- دانشگاه اصفهان- ۱۳۷۰.
- ۱۱- گزارش اقتصادی اجتماعی شهرستان دزفول- سازمان برنامه و بودجه استان خوزستان - ۱۳۷۶.
- ۱۲- مرکز آمار ایران- نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان دزفول- سال ۱۳۷۵.
- ۱۳- مقدسی، ابوعبداله محمدبن احمد- احسن التقاسیم فی معرفه الاقالیم- ترجمه علینقی منزوی- شرکت مولفان و مترجمان- ۱۳۶۱.
- ۱۴- مهندسان مشاور ایوان هشت بهشت- طرح بهسازی و نوسازی بافت کهن شهر دزفول - اداره کل مسکن و شهرسازی استان خوزستان - جلد اول- ۱۳۷۲.
- ۱۵- مجله یغما- سال چهارم- ش چهارم.

- ۱۶- مقدسیان، عبدالمجید، طرح مرمت و حفاظت بافت محله قلعه دزفول و مدرسه علمیه آیت الله معزی - پایان نامه کارشناسی ارشد - دانشکده پردیس - دانشگاه هنر اصفهان - ۱۳۷۴.
- ۱۷- مصاحبه حضوری با مسئول میراث فرهنگی شهرستان دزفول .
- ۱۸- مستوفی، حمدالله - نزهه القلوب - بکوشش محمددبیر سیاقی - کتابخانه طهوری - ۱۳۳۶.

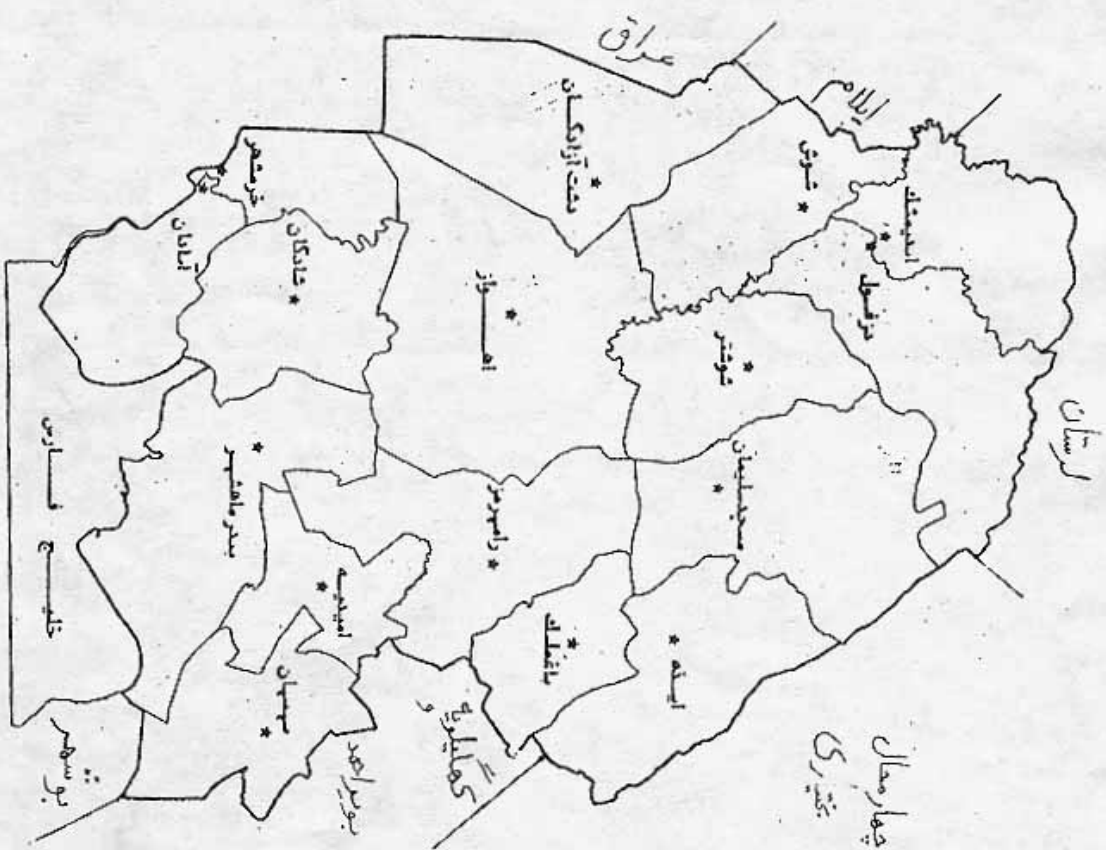
نقشه شماره ۱: نقشه استان خوزستان
به تفکیک شهرستان

شهرستان دزفول □

مقیاس ۰ ۲۵ ۵۰ ۷۵ ۱۰۰ کیلومتر

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن
شهرستان اهواز ۱۳۷۵

نقشه شماره ۴: نقشه شهرستان دارفول بخشکده بخش و دهستان	
راهها ————— مرز شهرستان ■ مرز شهر - - - - - مرز بخش - . - . - مرز دهستان	
مقیاس ۰ ۵ ۱۰ کیلومتر	
	
منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان دارفول ۱۳۷۵	

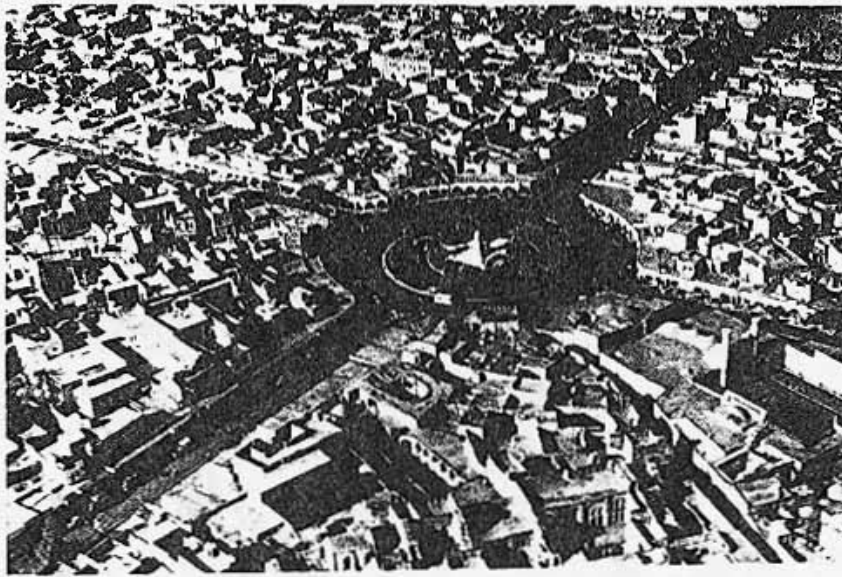

تصویر شماره (۱) - نمائی از پل قدیم دزفول

تصویر شماره (۲) - نمائی از پل قدیم دزفول در حال تردد وسایل نقلیه بر روی آن

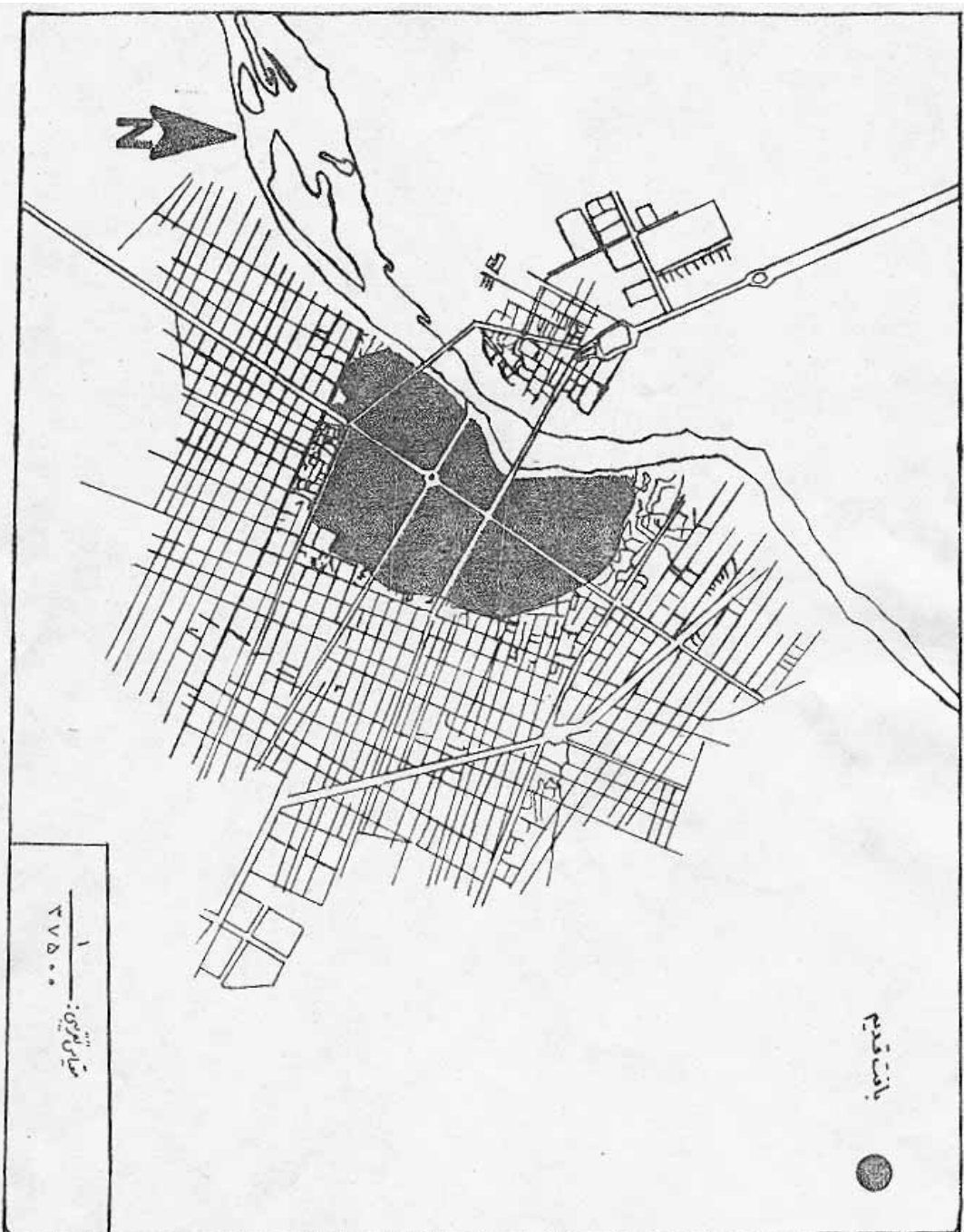

تصویر شماره (۳) - نمائی هوائی از بافت قدیم شهر دزفول

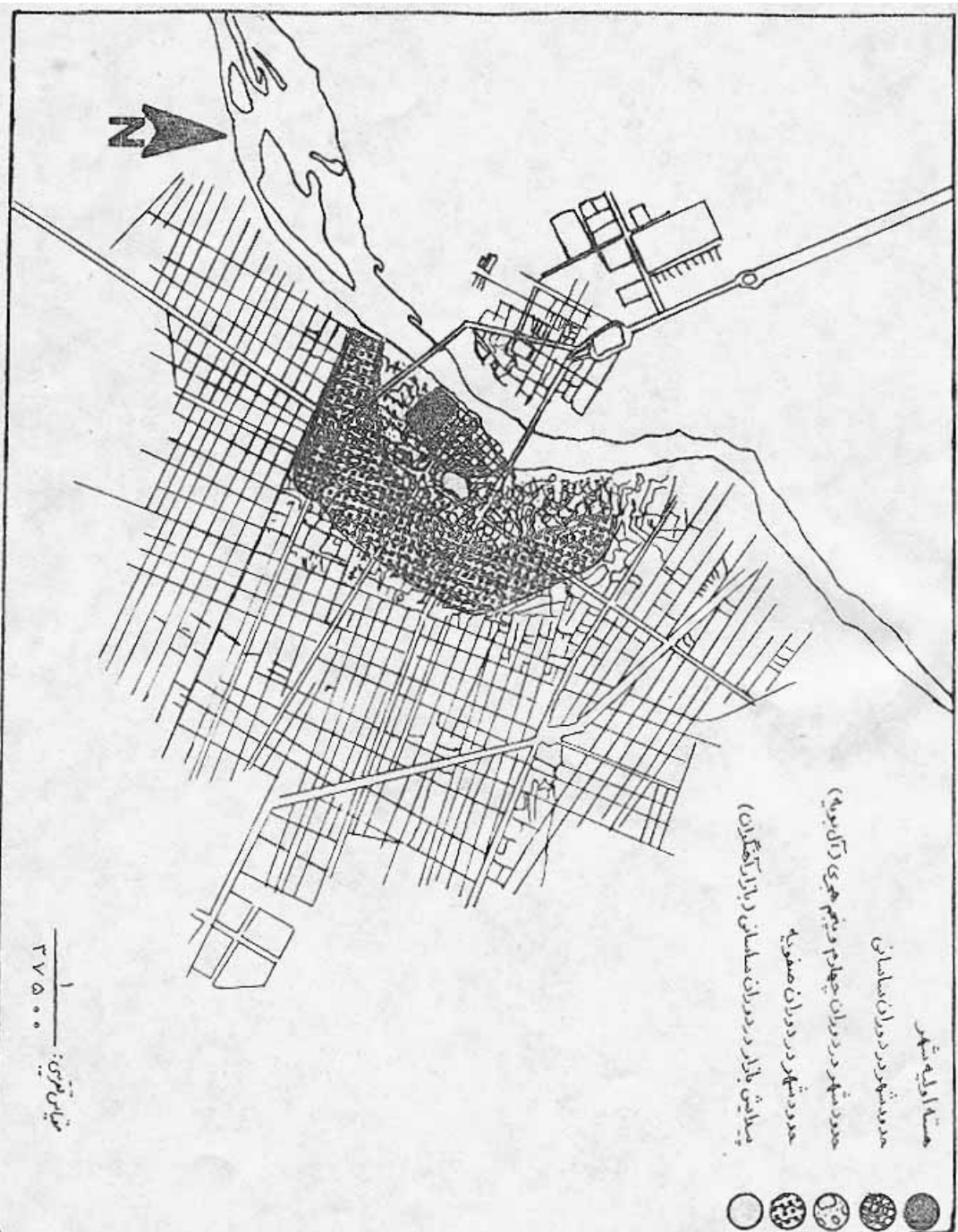

تصویر شماره (۴) - نمائی از بافت قدیم شهر دزفول

نقشه و اثرات - بافت قدیم شهر زنوزل

نقشه (م) - پیدایش و گسترش شهر در طول در دریاچه‌های تاریخی مختلف

نقشه، شماری شهرستان و طول - در شهرهای